

והמציאות והשכל מכריעים כן, ואציין כאן בס"ד על קצה הקולמוס עשרה מהם לתועלת השואלים:

1. ילמד במתינות בהבנה באיכות עד שתהא הסוגיא מחודדת בפיו, כדרך שאמרו בקידושין (ל) עה"פ "ושננתם לבניך" (דברים ו ז) שיהיו ד"ת מחודדים בפיו, שאם ישאלך אדם אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד שנאמר "אמור לחכמה אחותי את" (משלי ז ד). ע"כ. ופרש"י שתהא בקי בה כאחותך שאסורה לך. ובתורה תמימה (דברים ו אות ל) כתב וז"ל: בספרי הגירסא "שיהיו ד"ת מסודרין בפיו", והיא גירסא יותר מכוונת לכוונת המאמר, כי כנודע הסידור מועיל לבקיאות הענין וידעת הדבר לאשורו ודיבור על אופניו, ע"כ. ובווהר ואתחנן (רסט.) דרש מילת "ושננתם" מלשון "חציץ שנונים" (תהלים מה ו) שתהא לשונו חדה כחרב משני צדדיה, כי רק מתוך כך יכנס בלבו שמחה בלימוד התורה, ע"ש ובמ"מ (חט"ו דף קכ, וע"ש דף רסז). ולכאורה יש להקשות מב"מ (כג:) בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו במילייהו במסכת ובפוריא ואושפיזא. ופרש"י הגם שיש בידך מסכת פלוני סדורה בגירסא יאמר לו: לאו. ומדת ענוה היא, ע"כ. וא"כ איך אמרו בקידושין "אל תגמגם אלא אמור לו מיד", בתמיה. ונ"ל בס"ד דיש לחלק כי בב"מ התכוונו לכל אדם, ואילו בקידושין התכוונו דוקא למורה הוראה. וקרוב לזה בחידושי הריטב"א לקידושין וז"ל: אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד, פירוש כששואלך אותו הוראה בדבר הלכה. אבל כששואלך אותו על תלמודו יתנהג בצניעות לומר איני יודע, כדאמרינן בפרק אלו מציאות, ע"כ. וכ"כ התוספות בב"מ שם. וע"ע בווהר קדושים (פה:) ובמ"מ (ח"א דף שעד), ודו"ק.

ואכתוב לך כאן כלל'א נמרצ'ת כי כל השאלות העולות בענין סדרים ודרך לימוד וחזרה ושינון ומה ללמוד ואיך ומתי וכמה וכל כיוצא בזה, לעולם התשובה המכרעת תהא אחת: איזה דרך מביאה אותו להיות מה שיותר קרוב למטרה הנכספת של "יהיו דברי תורה מחודדים בפיו", והיא התשובה היותר מדויקת לאותו תלמיד דוקא, הגם שכלפי חברו יכולה היא להיות הגורם לכשלונו החרוץ בלימוד, כי מה שמתאים לאחד אינו בהכרח מתאים לחברו, זה מרוכז יותר בלימוד ביום וחברו דוקא בלילה, אחד נמשך יותר ללימוד ההלכה והשני לפלפולי הגמרא, זה די לו בחזרה אחת והשני גם עשר חזרות לא יספיקו לו, אחד יוכל ללמוד בד בבד ב' מקצועות בתורה ואילו חברו אפילו במקצוע אחד בקושי אווזו וכו'. לכן כל אדם צריך להרגיש את יכולותיו וכשרונותיו והזמן העומד לרשותו וענין הפרנסה המצויה לו ומרוצת חייו וכו', והוא יקבע לעצמו את דרך בה ילך. והיסוד שינחה אותו תמיד הוא כאמור מה מביא אותו כמה שיותר

או חתול, ומשאר הדברים המשכחים את הלימוד, אע"פ שאינו עובר משום השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח וכו', מ"מ אין ראוי לעשות כן, ע"כ. שו"ר בשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סימן ח) והעלה כנ"ל.

(ג) נמצא כי מן הנכון להיזהר מאותם הדברים המשכחים את הלימוד וזכרו להם חז"ל, אולם אם לא נזהר לא עבר משום "פן תשכח". אכן יש להסתפק האם נשים יכולות לכתחילה לעבור עליהם כיוון שפטורות מת"ת, או שמא י"ל שגם לה טוב להיזהר בזה כיוון שמחוייבת ללמוד דברים הנוגעים לה כגון איסור והיתר והלכות שבת וכו' וכדכתב הב"י באו"ח (סימן מז), וכן פסק הרמ"א (ביו"ד סימן רמו ס"ו). וע"ע בשו"ת מהרי"ל (סימן מה). הנה בספר ויצבור יוסף (סימן מג) הביא מש"כ הרב תל תלפיות (ח"ה סימן קמ) שרק הזכרים מונעים עצמם מהדברים המשכחים כי מי שאינו עוסק בתורה אינו חושש וכו', וכן הסברא נותנת, ע"ש. וכן כתב כף החיים (סימן קנז ס"ק כח) בשם רבינו האר"י בשער טעמי המצוות (פרשת וילך), וז"ל: צריך להיזהר במאוד מאד שלא לאכול שום לב בהמה חיה ועוף, כי שם תכלית שורש התקשרות הנפש הבהמית ואם יאכלהו האדם מתקשרת בו הנפש הבהמית וכו', ולכן אמרו שגורם שכחה וטיפשות הלב, והיצה"ר מתקשר בו וכו', ולפי טעם זה נראה דגם נשים לא יאכלו הלב, הגם דלית בו הטעם של שכחה שאין חייבין ללמוד וכו', ע"ש. ושוב כתב כן ביו"ד (סימן עב ס"ק ו), וע"ע ביפה ללב (ח"ג סימן מ). אולם בשו"ת חוות דעת (יו"ד סימן עב) כתב רק הזכרים נזהרים לא לאכול לב העוף הקשה לשכחה. וע"ע בשו"ת יד יצחק (ח"ב סימן פד אות יז). ובשו"ת יביע אומר (יו"ד ח"ב סימן ח הג"ל) העלה כי נכון לתת המאכל הזה (ר"ל המאכל שאכל ממנו חתול או עכבר) לנקבות שאינן מחוייבות בד"ת, ע"כ. נמצא מעין ספק ספיקא להקל לנשים, ספק נאמר דין זה דוקא לאנשים כיוון שמצווים על ת"ת, וא"ת גם נשים צריכות לזהר משום הד"ת שמחוייבות לזכור, אז ספק הטבעים השתנו וכדאמרינן, ועוד נצרך מש"כ בספר ויצבור יוסף (שם) שדין זה נאמר דוקא לת"ח ולא לעמי הארץ, ע"ש. לכן נראה ברור שנשים יכולות להקל בענין זה ולאכול מאותם הדברים הנזכרו בש"ס העלולים להביא שכחה, וכ"ש מאותם הדברים שלא נזכרו בש"ס. וע"ע בזבחי צדק (סימן קטז אות יג). ובספר שמירת הגוף והנפש (ח"א מבוא פרק יט). ויש בכל זה די והותר.

(ד) עוד אציין כי יתר הדברים המועילים לזכרון שזכרו להם חכמי התלמוד וספרי חז"ל השונים, אשר אינם שייכים לתמורות הזמן והטבע, אכן ישיג מהם האדם תועלת רבה,

קרוב להגדרה "שיהיו ד"ת מחודדים בפוך", ועל פי זה יקבע לעצמו סדרי הלימוד זמניהם אופיים וכו'.

2. חזרות בלימוד. כך היה דרך החכמים עוד מקדם קדמתא, היו חוזרים על תלמודם פעמים רבות כמו שאמר "תנא מיניה ארבעין זימנין, ודמי ליה כמאן דמנח בכיסתא" (כתובות נ. וכיצ"ב ע' ברכות לח: תענית ח. יבמות סד:). וכתב המהר"ם שי"ף בחידושיו לכתובות (שם ד"ה: ודמיא ליה) דַּנְקֵט בכיסתיה (כיסו) ולא בקופסא, לרמוז למה שאמרו בב"מ (כא:): עשוי אדם למשמש בכיסו בכל שעה ושעה, והכא נמי אפילו דתנא מיניה ארבעין זימנין דמיא בעיניו שעדיין לא תפס הדברים בזכרונו אלא רק מונח בכיסו ועליו למשמש בו בכל שעה, ע"כ. וע"ע בדבש לפי לחיד"א (מערכה מ אות טז), ובספרו נחל אשכול על קהלת (ובדפ"ח דף לב-ג) עה"פ "אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה" (ז י). והיו חוזרים על תלמודם שוב ושוב כנזכר בעירובין (נג.) אר"י: לכן של ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים כפתחו של היכל, ואנו כמלא נקב מחט סידקית. ע"כ. ובסנהדרין (צט.). הלומד ולא חוזר דומה לזורע ולא קוצר, לומד ושוכח כמו יולדת וקוברת. ע"ש. וג"ל בס"ד כי הנפק"מ היא הלומד וכן זוכר, זה שאמר "הלומד ולא חוזר דומה לזורע ולא קוצר", ר"ל תמיד עליו לחזור אפילו אם זוכר כדרך הקוצר שתמיד עליו לקצור כי תתחדש צמיחה חדשה בכל פעם, כן תתחדש לו הבנה נוספת בכל חזרה. וזה שאמר "לומד ושוכח כמו יולדת וקוברת", ר"ל אם זוכר אינו חייב לחזור, ורק אם שכח חייב לחזור כדרך שאדם נולד לו בנים ומתו שלא יצא יד"ח פו"ר ועליו לשוב ולהביא ילדים, כן זה כוון ששוכח עליו לשוב ולחזור על תלמודו. ועוד, שדקדק לדמותו דוקא לאשה שילדת וקוברת, והני תרתי לגריעותא, גם נמשל לאשה וגם שקוברת, והרי אין אשה אלא לבנים ואם אינה יולדת זרע של קיימא, עיקר מטרתה למה? וכן אמרו בנדרים (סד:): וע"ז (ה.) מי שאין לו בנים חשוב כמת כמו שאמרה רחל "הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי" (בראשית ל א.). וכן הוא השוכח, שכר טוב על לימודו ודאי יש לו, אך תורה בידיו להשתמש בה אין, וכעין אשה שקברה את בניה שילדה. ויש לדקדק עוד מיני דיוקים בזה, ואכמ"ל. ולכל הפחות יחזור ד' פעמים וכנזכר בעירובין (נד:): וז"ל: ת"ר, כיצד סדר משנה וכו' נמצא ביד הכל ארבעה. מכאן א"ר אליעזר: חייב אדם לשנות לתלמידו ארבע פעמים, ומה אהרון שלמד מפי משה ומשה מפי הגבורה כן, הדיוט מפי הדיוט עכו"כ. ע"כ. גדולה מזו מצאתי בהקדמת הוזהר (ה.) וז"ל: באורייתא ברא קוב"ה עלמא וכו', וכתב עה"פ "אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ויאמר לאדם" (איוב כח כז), מכאן שהקב"ה הסתכל בתורה ד' פעמים ורק אז ברא את העולם, ללמד בני האדם שלא יטעו בה (אלא יביטו וילמדו גם הם

לכל הפחות ד"פ), ע"ש ובמ"מ (ח"א דף סו.). וכן הוא בזוהר ויקהל (רד:): ובמ"מ (ח"ח דף שכ), ובזוהר מקץ (קצט.), ובזוהר חדש (קז: קיא. קמא:): ובמ"מ (ח"ג דף תקצג, תרנח, וח"ד דף תרסג.). עוד לענין החזרות רמז רשב"י גם בתיקונים לו"ח (קטו:): ובמ"מ (ח"ד דף נג.). ובמעלת המתמיד בלימודו ראה בזוהר חיי שרה (קל:): ובמ"מ (ח"ג דף נה-ו.).

ויש שאדם חוזר פעמים הרבה על הסוגיא שלמד ועדיין אין לו בה אחיזה, והוא משום שגם לעשות חזרות צריך לדעת באיזה אופן ודרך, ועוד שהחזרה כמעט לא תועיל אם הלימוד הראשוני היה רדוד ושטחי, כי הסוגיא מוכרחה להיות ברורה וצלולה מאוד ולכל הפחות בעידנא דעסיק בה, ויפשוט לעצמו בעל פה הפרטים הרבים של הסוגיא (כגון כמה נושאים מתחלקת המשנה שלומד כעת, כמה דעות מצינו באותו ענין, מי הם התנאים המוזכרים בה, על מה סובבת המחלוקת ביניהם וכו'). וטוב שישאל עצמו מידי פעם באיזה דף הוא נמצא. ואם קשה לו ענין הזכרון יתחיל לחזור על עיקרי הסוגיא תחילה מתוך סיכום קצר או נקודות שיכתוב לעצמו, ואחר כך החזרות יהיו כבר בעל פה (וינצל כל רגע פנוי לשם כך, בלכתו בדרך ברחובה של עיר, בשעה שממתין לאוטובוס, בזמן שלא מצליח להירדם וכו'), ולא יעשה חזרות על הדף עצמו רק ד' פעמים, ויתר החזרות יהיו מהסיכומים ובעל פה. והוא למתחיל, אבל מי שמתקדם או שהוא בעל זכרון חזק וחרף, יעשה כל החזרות מתוך דף הגמרא ואחר כך בעל פה בלכתו בדרך וכנ"ל.

3. לא יתרגש מהצער כי הוא חלק בלתי נפרד מהצמיחה בתורה, לכן יכתת עצמו בלימוד הגם שצר לו מאוד. וכבר אמר הוזהר תצוה (קפו:): "כל ההתחלות קשות", ע"ש ובמ"מ (ח"ח דף צח.). ומי שמתרפא עליה לא יוכל לקנות את התורה, ע' הקדמת תיקוני הוזהר (יא:): ובמ"מ (ח"א דף קעז.). ומש"כ בחידושי למס' ברכות (סג: ד"ה: אין ד"ת מתקיימים אלא במי שממית וכו'). וראה בזוהר פקודי (רמז:): כפי החכמה שורף אתריה להשיגה (והצטער ויגע בלימודה, מ"מ לשם), כך נותנים לו שכר, ע"ש ובמ"מ (ח"ט דף שכח.). וכך מוכח להדיא גם בזוהר קדושים (פב:): "מאן דאמית גרמיה על אורייתא, אתקיימת ביה ולא מפסקת מיניה", ע"ש ובמ"מ (ח"א דף שלז.). ועמש"כ בחידושי למס' סנהדרין (לב: ד"ה: צדק צדק תרדוף). ובברכות (ה.) שלשה נקנים ביסורין וחד מינייהו תורה. וקרוב לו באבות (ו ד) כך היא דרכה של תורה וכו' "וחיי צער תחיה". וכן הוא בזוהר פנחס (רנב: רנה.). ובמ"מ (ח"ד דף תקעח, תרטו.). ופשוט אצלי שהכוונה "יסורין" וכן "חיי צער" באופן כללי על כל מציאות חייו, ולא דוקא צער ויסורין בעצם לימוד התורה גרידא. צא ולמד מהגמרא במנחות (ז.) אבימי, מסכתא איתעקרא איתעקר ליה (נשכחה ממנו מסכת מנחות), ואתא קמיה דרב חסדא

לאדכורי גמריה. מקשה הגמרא, ולישלח ליה וליתי לגביה (שהרי אין כבוד שהרב ילך אצל התלמיד), ותריצין "סבר הכי מסתייעא מילתא טפיי". עין רואה שהצער שאמרו הוא לאו דוקא בעצם הלימוד עצמו ולכן לא אמרו "ובלימוד תצטער" אלא "חיי צער תחיה" על כל מציאות חייו. עוד ראייה לזה שהרי בענין הלימוד כבר דיברה המשנה לפני כן "ובתורה אתה עמל", הא קמן "חיי צער תחיה" על מציאות חייו, וכך היא דרכה של תורה. והוא ביאור אמיתי ונכון וגם המציאות תוכיח כן. ואולי כך נבאר גם את זוהר שמות (יד). "רבי חייא רבא הוה אוזיל לגבי מאריהון דמתניתא למילף מיניהו", והנה רבי חייא תלמיד רבינו הקדוש אדם גדול, והיה לו לקרוא להם-שיבואו אליו. ואולי י"ל כנ"ל, דסבר דהכי מסתייעא מילתא טפיי. אולם הרמ"ק באור יקר לשם כתב לחלק, והו"ד במתוק מדבש (ח"ה דף קלה). וע"ד זה ביארתי בס"ד בסה"ק עה"ת פרשת שמות את הפסוק "כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ" (שמות א יב), וק"ל. ובענין הרב שהוא הולך לחלמידי, ופעמים הם באים אליו, עמש"כ בליקוטי מוהר"ן (תנינא תורה לח), ואכמ"ל.

4. ישתדל ללמד אחרים, כי מלבד המעלה הגדולה בלימוד אחרים (ע' סנהדרין צב. צט. סוכה מט: כתובות נ. זוהר חדש לא: ועוד), וזיכוי הרבים (ע' זוהר תרומה קכח: זוהר לך לך עט. ועמש"כ באורך לעיל ריש סימן ה'), גם יזכה שהחזרות יבוא מאליהן בהיותו מכין שיעוריו ושונה לתלמידיו פירקן וכההיא דעירובין (נד). מאי דכתיב "לוחות אבן" (שמות לא יח), אם אדם משים את לחייו כאבן זו שאינה נמחית תלמודו מתקיים בידו. ע"ש. ופרש"י לחייו אינן נלאין לחזור על לימודו וללמד אחרים. ועוד אמרו "ומתלמידי יותר מכולם" (תענית ז.), כי יחדדוהו ע"י קושיותיהם, אולם ע"ש בחידושי שכתבתי לחלק בזה. ובנדה (כד:) אמרו שעל החכם לפרש טעם הוראותיו כדי שיזכור אותם. ע"ש. ובעירובין (נג.) בני יהודה דגלו מסכתא, נתקיימה תורתן בידן. ופרש"י לימדו לאחרים. עוד בעירובין (נד.) ובנדרים (נה.) עה"פ "וממתנה נחניאל ומנחניאל במות" (במדבר כא יח), ודרשו "כיון שעושה עצמו האדם כמדבר הזה שהוא הפקר לכל", פירשו התוספות בנדרים שהכוונה מלמד תורה לכל. ממשיך המאמר "תורה ניתנת לו במתנה", פרש"י בעירובין שלא שוכח אותה.

5. ימעט בתענוגים רק מה שצורך הכרחי לו, והכי איתא בתוספות כתובות (קד.) עד שמתפלל אדם שתיכנס תורה לתוך מעייו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך מעייו. ע"ש. ובזוהר חדש (יח.) איתא: אמרו בני יתרו, אנן צריכין לאתעסקא באורייתא, ואורייתא אינה צריכה תענוגים, ניקום מכאן לטורא ונתעסק באורייתא, ובמ"מ (ח"א דף רעח). וכעין זה בברכות (סג:) עה"פ "כי מיץ חלב יוצא חמאה"

(משלי ל לג), במי אתה מוצא חמאה של תורה? במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה. ע"כ. וזה הטעם שיעץ רבי חייא בגיטין (ע.) סעודה שהנאתך מרובה ממנה משוך ירך. ע"כ. והוא כדי שיזכה לכתר התורה הנקנה במיעוט תענוג (אבות ו ו). וראה בפסחים (מט:) ת"ח המרבה סעודתו בכל מקום דבריו אינם נשמעים "תלמודו משתכח ממנו" וכו'. וע"ע בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן קכה) שכתב בשם רבו מהר"ם שיק שיעסוק בתלמודו ולא ילך לסעודות שהוזמן אליהם שאפשר לקיימם ע"י אחרים (ע' מו"ק ט.), והו"ד בחזון עובדיה (אבלות ח"א דף יג). וע"ע תוספות פסחים (קיד. ד"ה: אין) וברמ"א יו"ד (סימן רסה סי"ב), ובכף החיים (סימן קע ס"ק עא), ובמשנ"ב (שם ס"ק מב). ובשו"ת יביע אומר (ח"ד יו"ד סימן יט) העלה שאפילו לסעודות שאמרו עליו שמנודה אם מוזמן ולא בא (פסחים קיג:), אם עוסק בתלמודו פטור, ע"ש.

6. ימעט כל מגע אפשרי עם ענייני העולם והקורה בו, וכמו שרמזו "משיב הרוח ומוריד הגשם", למי הקב"ה משיב התורה הרוחנית שלמד עם המלאך במעי אמו? (ע' נדה ל:), למי שמוריד הגשם, ר"ל מסיר מעצמו מגע עם הגשמיות מה שיותר. וע"ד זה אמרתי בס"ד לרמז דברי הגמרא במגילה (ו.) קיסרי וירושלים, אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן - אל תאמן. ישבו שתיהן - אל תאמן, חרבה זו ונבנתה זו - תאמן, שנאמר "אמלאה החרבה" (יחזקאל כו ב) אם מלאה זו חרבה זו. ע"ש. ומאמר זה ראיתי גם בזוהר פקודי (רלו. רלח: רמ.), אולם שם הגירסא "רומי" ולא קיסרי. ונראה דהיינו אך. והכל רומז על הקדושה והקליפה, ע"ש ובמ"מ (ח"ט דף קצב, רכא, רמא, וע"ש בדף רלה, רמא, רמז). ודומה לדרשה זו תמצא בזוהר עקב (רעב:) ובמ"מ (חט"ו דף קסח), ודומה בתיקונים (תיקון סג דף צה.) ובמ"מ (ח"ב דף תשלד-ה). ודומה לדומה בזוהר תרומה (קנב.) ובמ"מ (ח"ז דף שיב). וע"ע בזוהר ויקרא (יט.) ובמ"מ (ח"י דף ריט), וזוהר וירא (קט.) ובמ"מ (ח"ב דף תקנו-ח), וק"ל. והנה כדי לקנות מדרגה בקדושה מוטל על האדם לצמצם מה שיותר מגע עם ענייני העולם, ולא דוקא בתענוגים שבו וכנ"ל בסעיף הקודם, אלא אפילו בעדכוני חרשות או משחקי ספורט ופוליטיקה וכו', וכן בשהייה מיותרת ברחובה של עיר וכו', הכל משפיע על נפש האדם בלא ספק ושואב כוחות נפשו ומפזר אותה, ולכן יקצר ביקוריו מחוץ לביהמ"ד בלתי מה שהכרחי ביותר, כבוד המשפחה והבריות, ועיין ברש"י בעירובין (נד. ד"ה: ונראה ואינו נראה), ועמש"כ לקמן (סעיף 9). והיינו לא תתמלא ירושלים צד הקדושה שבך אלא מחורבנה של צור של ענייני עולם הזה שלך, וכל המשך המאמר שם "אם יאמר לך אדם וכו' יומתק ע"ד זה, וק"ל. ועמש"כ בחידושי לע"ז (לה. ד"ה: מה ת"ח דומה). ובדבש לפי לחיד"א (מערכה ז אות ז,

ומערכה מ אות מד), ובמורה באצבע (ג קה), וציפורן שמיר (סימן ה אות סה. ודומה כתב המג"א סימן תקעא ס"ק א), ומדבר קדמות (מ"א אות נח). וע"ע שער המצוות לרבינו האר"י (פרשת עקב דף נו:). ובחידושי עמ"ס ברכות (נה. ד"ה: שולחנו של אדם הוא מכפר עליו).

7. ירבה להתפלל על ענין הזכרון כמו שאמר היעב"ץ בתמורה (טז). "והיתה ידך עמי" (דה"י א ד י) שלא ישתכח תלמודי מלבי, ע"ש. מכאן ראה ברורה שכדי לזכור את התורה יש להתפלל על זה. ובנדה (ע:): מה יעשה אדם ויחכם? ירבה בשיבה "ויבקש רחמים" ממי שהחכמה שלו כדכתיב "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" (משלי ב) והא בלא הא לא סגיא. ובע"ז (ח). אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר. ופרש"י: אם היה משכח תלמודו מאריך בחנון הדעת, ע"כ. וקרוב אמרו בברכות (ג. עה"פ "הרחב פיך ואמלאהו" (תהלים פא יא) ההוא בד"ת הוא דכתיב. ופרש"י: לשאול על תאוותך, ע"כ. ואם אדם מתאוה לזכור הד"ת שלומד ודאי שעליו להתפלל על כך. ונ"ל שלזה כיוונו חז"ל במגילה (ו:): לאוקמי גירסא סייעתא דשמיא. ר"ל שצריך להתפלל כדי לקבל את הסייעתא דשמיא הזאת. ועוד אמרו בברכות (ה). שהמקבל יסוריו באהבה, שכרו בין היתר שתלמודו יתקיים בידו. ואפשר שזו הדרך לזכות לס"ד בזכרון הנזכרת במגילה, והיינו קבלת היסורין באהבה. ולעיל (או"ח סימן ג אות ז) הארכתי קצת במעלת קבלת היסורין.

8. יהיה עקשן גדול (ע' כיוצ"ב בליקוטי מוהר"ן תנינא תורה מח ד"ה: וצריך להיות). ואם ירצה מאוד אין ספק שיצליח, וכדאייתא בתוספות בכתובות (סג. ד"ה: אדעתא) "דרך הוא בהולך ללמוד שנעשה אדם גדול". דומה ביאר המלבי"ם על משלי (ח יז) עה"פ "ומשחרי ימצאני", וז"ל: ומי שלא קנה עדיין חכמה רק שמשתדל אחריה ומשחר אותה בכל בוקר ומבקשה, סופו שימצא אותה ע"י עזר השם, עכ"ל. ובסה"ק עה"ת פרשת תצוה כתבתי עה"פ "ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה" (שמות כח ג), דיש לומר שכיון שהיו חכמים, הקב"ה מילאם רוח חכמה, כעין שאמרו בברכות (נה). אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש לו חכמה. ועיין זוהר משפטים (צט). ובמ"מ (ח"ו דף שפא-ה), ודו"ק. ולכאורה יש מקום להקשות, הלא החכמה הראשונית גם היא מהקב"ה, אז איך הפכו להיות "חכמי לב"? וי"ל שהחכמה הראשונית היא לרצות ללמוד, אפילו אם אין מי שילמדו, או אפילו אין ריכוז וישוב הדעת וכו', אם יש רצון ללמוד ולדעת ענין זה עצמו הוא כבר חכמה. ודומה בזוהר נח (סט). כל מי שרוצה ללמוד ולדעת אע"פ שאינו מסוגל, לשבח יחשב לו ומשבחים אותו העליונים והתחתונים, ובמ"מ (ח"ב דף קטז). וקרוב לו בזוהר קדושים (פה:): ובמ"מ

(ח"א דף שעד), ובזוהר פקודי (רכג:): ובמ"מ (ח"ט דף לח). ומזה הרצון לבד נעשה לו לבושים יקרים באותו עולם כנזכר בזוהר ויקהל (רי:): ובמ"מ (ח"ח דף שסט-ע). ועתה יומתק הפסוק בדניאל (ב כא) "יִהְיֶה חִכְמָתָא לְחַכְמִין" הקב"ה נותן חכמה לחכמים. ולכאורה קשה, החכמים האלה מגין להם החכמה הראשונית שהפכו להיות "חכמים" כדי שהקב"ה אח"כ יוסיף להם עוד חכמה? וי"ל כנ"ל הרצון ללמוד זה כבר חכמה. ובזוהר תרומה (קנו:): ובמ"מ (ח"ז דף שעח) ביאר הפסוק בדניאל כי אדם מתחיל ללמוד עד מקום שמסוגל ומתייגע להיות חכם, והקב"ה מסייעו משם ואילך ומוסיף לו עוד חכמה. וראה בזוהר לך לך (פח-ט) דכיון שרצה אברהם להידבק בהקב"ה וללמוד דרכיו הקב"ה סייע לו, והוא ע"ד הנ"ל. נמצא הרצון הוא חכמה. ודע דכדי להגיע למדרגה זו של "רצון", צריך עמל התפילה. ומרגלית זו נצור בלבבך כי הדרך להיות חכם הוא הרצון, והדרך להשיג הרצון הוא התפילה, ואפילו אם אינה באה מחמימות הלב אלא במילות הפה בלבד, ודאי דגם מזה נמשך איזה תועלת, ואמרו "כי אתה שומע, וכ"ש אם היא בוקעת מקירות לבו, וכבר כתב הזוהר נח (עה). הדיבור והמעשה מולידים את הכוונה, ע"ש ובמ"מ (ח"ב דף קצ). ודו"ק בכל זה.

9. לפרוש מחברת בני האדם, ראה בזוהר בשלח (מד). וז"ל: בגין כך בעי לאתפרשא מן ביתא דלא אודהר בר נש כל כך בביתא (קאי על עידו הנביא שהיה פורש מביתו כי לא יכול האדם להתקדש שם כראוי לו), ע"ש ובמ"מ (ח"ה דף תפא). ובזוהר נשא (קכא:): שנינו: חבר הקיני וכו' דעבד קנא במדברא כעופא דא בגין למלעי באורייתא ואתפרש מן מתא ואתדבק ביה בקוב"ה, ע"ש ובמ"מ (ח"ב דף סג). ובזוהר ויקרא (ט. הנ"ל) אמרו עה"פ "ויאמר שאול אל הקיני" (ש"א טו ו), מאן הוא קיני? אלין בני יתרו חמוי דמשה, דעבדו קנא במדברא בגין למלעי באורייתא, דאורייתא לא בעיא תפנוקין, ולא סחורא, אלא לאעמלא בה יממא ולילא וכו', ע"ש ובמ"מ (ח"י דף צא). וכן עשה אותו יהודי שפגשו רשב"י ובנו בזוהר תצוה (קפג:): דא"ל: "דיורי הוה באינון פרישי מדברא דהוינא משתדל באורייתא וכו', ולית מתיישבן מילי דאורייתא אלא תמן", ע"ש ובמ"מ (ח"ח דף נה, נח, קא). ובזוהר חדש (יב:): דיבר באותם חסידים שהיו פורשים מהעולם ללמוד תורה במערות ורק בעיתים מזומנות חוזרים לבתיהם, ע"ש ובמ"מ (ח"א דף קצ, וע"ש בדף רעח-ט). ובמסכת כלה רבתי (פרק ב) מעשה ברבי עקיבא בהיותו מתבודד במדבר וחוזר על משנתו וכו', ע"ש. ודומה בזוהר אחרי מות (נו:): שם שני יהודים פרשו אחת לשבוע למשך יומיים משאר העולם, כי בישוב היו טרודים ולא הניחו להם ללמוד כדבעי, ע"ש ובמ"מ (ח"א דף ח).

ודומה בזוהר חרש (כט:) שמלכי צדק הוא שם בן נח, ושאל ר"י מדוע הוא זכה למלכות, הרי יפת אחיו גדול ממנו? אלא בשביל שהיה תמיד עוסק בתורה ופורש מדרכי העולם לכן זכה בה דוקא הוא, ע"ש ובמ"מ (ח"א דף תנט-ס). אתה הראת לדעת כי הפרישות מרוב בני האדם והחיים בין מעט חברים מקשיבים, היא המושכת התקדשות על האדם. והזוהר בשלח (מד:) שאל למה כאשר אלישע הנביא נזכר בהיותו בעיר נקרא סתם "אלישע", ואילו בהיותו בהר הכרמל נקרא "איש האלהים"? ותירץ דשם מקומו ולא בעיר. וביאר הרב מתוך מדבש (ח"ה דף תפו) שבהר הכרמל היה מתבודד ורחוק מבני האדם ורק בהיותו פרוש מהם יכלה רוח"ק לשרות עליו ואז זכה להיקרא "איש האלהים", ע"ש. ומי לנו גדול מרשב"י וע"א שדר י"ג שנה במערה כנזכר בבבלי (שבת לג:) ובירושלמי (שביעית פ"ט ה"א דף כה. ובדפו"ח דף עב.), ובהקדמת הזוהר (יא:) ובמ"מ (ח"א דף קמא ואילך), ובריש תיקוני הזוהר (א.) ובמ"מ (ח"א דף א), ובזוהר חדש (עג.) ובמ"מ (ח"ב דף תערב). וגדל וצמח בקדושה הפלא ופלא, והגם שהתרחק מבני העולם בעל כורחו משום הגזרה שנגזרה עליו, מאת ה' היתה זאת כדי להביאו למדרגה עליונה זו שזכה לה בזכות שהתרחק מבני העולם וסבל צער המערה (ע' ב"מ פה.). וע"ע בשו"ת חתם סופר (חור"מ ח"ה סימן ט) ובמק"א הארכת.

והנה פרישה זו יש לה ב' אופנים: א'. התבודדות ממש, יפירוש מחברת בני האדם כל זמן שיוכל (עמש"כ בזה חובת הלבבות שער הפרישות פ"ג, ובספר החרדים מצות התשובה פ"ז סגולה ח. ובראשית חכמה שער האהבה פרק י, והו"ד בספר שערי זוהר שער ט פרק ט, ע"ש עוד). וע"י אותה התבודדות יוכל להתרכז בעבודת קונו, בתורה ותפילה והתבוננות בהשגחת הבורא בעולמו דבר שיביאו לאהבה ויראה עצומים אחר שיתן לבו בגדולת הבורא מחד ובשפלותו מאידך. ב'. אופן שני של זו ההתבודדות נולד לכאורה מתוך הכרח המציאות של רצון הבורא ב"ה, בהיות האדם נשוי עם אשה ומסובב עם ילדים ומשפחה, ולמד עם חברותא ומתיעץ עם רבו, מלמד תלמידים ומתפלל ברוב עם ועושה עסקים וכו'. נמצא שמסובב בין בני אדם רוב זמנו, וכאן נכנסת ההתבודדות השניה, והיא קשה מהראשונה להיותה דורשת ריכוז רב ממנה, אע"פ שסביבו המולת בני אדם, יתבודד עם קונו בלבד ומחשבתו ויהא דבק בו דבקות גדולה ועצומה עד שאינו רואה סביבו רק אלוקות, היינו רצון הבורא ב"ה. ודבר זה יוליד באדם שלווה פנימית ואיפוק עצום ויתן בו כח להעביר על מידותיו ולא להתרגש מיסוריו ונסיונותיו. ונ"ל בס"ד לרמוז דבר זה במה שמצינו אצל יעקב דכתיב "ויעקב שמע כי טימא את דינה בתו ובניו את מקנהו בשדה והחריש יעקב עד בואם" (בראשית לד ה), ולכאורה אב ששמע שבתו

נאנסה תגובתו הראשונה היא סערת רגשות, צעקות ויללות בכי או קללות על אותו אנס אכזר ואיך יעשה בתו כזונה וכו'. אולם יעקב הגם שודאי היטב חרה לו, החריש והיה מאופק להפליא כי ראה בהכל השגחה ואלוהות. והיה יעקב חושב מחשבות ועושה תשובה איך באה לו הצרה הזו, ורמו לזה "את מקנהו בשדה והחריש יעקב" ס"ת תשובה. ובסה"ק עה"ת שם ביארתי סודם של דברים. ע"ש.

ואל יעלה על דעתך שהשלב השני שזכרנו הוא בדיעבד והראשון לכתחילה, אדרבא לא יוכל אדם להשיג את השלב השני שהוא קשה ההשגה אם לא השלב הראשון שקדם לו באופן שנעשה נכון. וע"י ענין זה יבוא האדם להשגות מבהילות בתורה מדרגה שהוא עצמו לא יאמין שהגיע אליה! אולם ממנו נדרשת עבודה גדולה זו שכתבנו.

10. ונחתום בעיקר הגדול ששקול כנגד כולם, והוא אמת ומדויק, בדוק ומנוסה יתד שלא ימוט, והיינו יראת שמים טהורה. ריץ לעיין בהקדמה לתיקוני הזוהר (ה:) עם ביאור המתוך מדבש לשם (ח"א דף עה-ו, ודף סו ואילך, ודף שצו), ודבריו הם כמעט ותמצית של כל התשובה כולה. וע"ד שאמרו בשבת (לא.) אם יראת ה' היא אוצרו וכו'. שיראת ה' שומרת את התורה בלב האדם כשם שהחומטון את התבואה. וע"ע בזוהר יתרו (עט.) ובמ"מ (ח"ו דף קלט) ודו"ק. וראה זוהר חדש (נו:) עה"פ "יראת ה' טהורה עומדת לעד" (תהלים יט י), אם יש יראת ה', אזי תורתו עומדת לעד (בזכרוננו). עוד שם עה"פ "ראשית חכמה יראת ה'" (שם קיא י), ברישא בעי למידחל מינה (מהקב"ה) ולבתר סלקא בחכמה, ע"ש ובמ"מ (ח"ב דף שמו-שנג), וע"ש עוד בז"ח (כב:) ובמ"מ (ח"א דף שנא). ודומה בזוהר מקץ (קצט.) עה"פ "הן יראת ה' היא חכמה" (איוב כח כז), ובמ"מ (ח"ד דף רכב), ודו"ק. וע"ע בזוהר אחרי מות (נו:) עה"פ "יראת ה' ראשית דעת" (משלי א ז) ובמ"מ (ח"א דף ד), ובזוהר ואתחנן (רסג:) ובמ"מ (ח"ט"ו דף מט-ג), ובזוהר האזינו (רצ:) ובמ"מ (ח"ט"ו דף תלח-ט). ועמש"כ בחידושי לאבות (ג יא) כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. וע"ש עוד על המשנה "אם אין יראה אין חכמה" (ג כא). והנה כתיב "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה'" (משלי ב ד), וקשה למה לא אמר "אז תבין תורת ה'"? אלא כנ"ל הא בהא תליא, וק"ל. ועתה יומתק גם הזוהר יתרו (צג.) שכתב שהעושר של האדם האמיתי הוא תורה ומצוות, ע"ש ובמ"מ (ח"ו דף שח), ודו"ק. עוד ראייה שהחכמה תלויה ביראה הוא מנוסח הברכה שתיקנו חז"ל בברכות (נח.) "ברוך שחלק מחכמתו ליראיו", וכ"פ הרמב"ם בהלכות ברכות (פ"י הלכה יא) ומרן בשו"ע (סימן רכד סעיף ו). וע"ד זה ביארתי בסה"ק עה"ת פרשת בהר עה"פ "לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך" (ויקרא כה

סימן כא

התבקשתי לחוות דעתי בדין איזה מלמדי קבלה שמעידים על עצמם שטרחו היטב בחכמה זו, וטוענים שיש ענין ללמוד קבלה והיא שתקרב את הגאולה, והגם שאין הלומד מבין נשמתו מבינה, והוא זיכוכ גדול לנפש, ואין אדם למד אלא במקום שלבו חפץ, וא"כ כל שחפץ בחכמה זו ייתי ויאכל, כי עתה לקראת סוף הגלות כבר נפתחו שערי שמים וכו'. האם יש בדברים אלו ממש.

(א) איתא במדרש משלי (פרשה י) א"ר ישמעאל, בא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הקב"ה לדון את העולם כולו בעמק יהושפט, בא לפניו מי שבידו מקרא ואין בידו משנה, הקב"ה הופך פניו ממנו וצירי גיהנם מתגברים וכו'. בא תלמיד חכם לפניו, א"ל הקב"ה: צפית במרכבה? צפית בגאותי שאין הנאה לי בעולמי אלא בשעה שתלמידי חכמים יושבים ועוסקים בד"ת ומציצין ומביטים וכו', כסא כבודי היאך הוא עומד? רגל ראשון במה משמש וכו', חשמל היאך הוא עומד? כסא הכבוד היאך הוא עומד? וכי לא זהו הדרי גדולתי הדר יופיי, שבני מכירים את כבודי וכו' ע"ש. וציין לו גם הביאור הלכה (סימן קנה ד"ה: עת ללמוד), וכן דקדק בו בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן קמט נתיב יב), ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן קמד ד"ה: וכל התורה). ומכאן שנחת גדול יש לפניו יתברך בשעה שעוסקים בניו בסודות תורתו. וע"ע לגאון חיד"א בדברים אחדים (דרוש יט דף ק: לשבת כלה) שכתב לבאר המדרש הנ"ל בכמה פנים. ושוב העתיקו גם בספרו מדבר קדמות (מערכה ח אות טוב) וז"ל: והרי אמרו על התנאים אשר לא ידעו פירוש הפסוק "הבל הבלים" אמר קהלת" לאו אתון חכמי דרא אלא טפשי דרא, וכתב הרמ"ז (ח"ב על דף סב.) מי שאינו מעיין בסתרי תורה מתבייש בעולם הבא וכו'. והוסיף החיד"א ועתידין ליתן דו"ח על אשר היה בידו ללמוד ולא למד וכו', וע"ש עוד (מערכה ת אות יד). ועיין לו עוד בספרו דבש לפי (מ"ק אות טו). ומש"כ זקנו בחסד לאברהם (מעין א נהר כד). ובספר מתוק מדבש (ח"ב דף קכא) על זוהר חדש (מג:): כתב אם האדם יכול ללמוד ולהשיג במעשה מרכבה ולהכיר על ידם את גדולת הבורא ב"ה כדי ליראה ולאהבה אותו, ולא רצה ללמוד, הרי הוא עתיד ליתן דין על כך, ע"ש. וכעין זה כתב גם הרמ"ק וז"ל: רבים חשבו שאין לעסוק בסתרי התורה יותר מידי, כי אפשר שע"י כך תשתכח תורת הנגלה, אמנם דע שאין עסק התורה בכח דעת האדם, אלא הכל הוא כפי רצון הקב"ה, ומי שעוסק בתורה בחלק הסוד או תורת הנגלה שלמד משתמרת בקרבו ולא ישכחנה, ובאמת על זה אמרו "אחוז בזה וגם מזה אל תנח ירך", שצריך להיות לאדם שיעור גם בנגלות התורה. אבל אלו המואסים בחלק הסוד אינם

(מג), יש לפעמים שהאב מתאוה שבנו יהיה ת"ח ורודה בו שילמד יותר מכפי כחו ומאלצו לעשות דברים שאינם שייכים ליכולת הבן, על זה אמר: לא תרדה בו בפרך אע"פ שאתה מבקש לעשותו ת"ח אין זה דרך נכונה, אלא למד אותו להיות בחינת "ויראת מאלהיך" היינו עבד ה' ירא אלהיו כי זה כל האדם, ובזכות יראת שמים יצמח בתורה וכנ"ל. ובזוהר יתרו (סט.) לא יכול אדם למשוך עליו רוח עליונה מלמעלה למטה (בין רוח דקדושה ובין רוח דקליפה) אם אין בו יראה, וללא יראה אינו יכול להידבק בדבר שמבקש בו כלל, ע"ש ובמ"מ (ח"ו דף כו), ורבים מאמרי הזוהר וחז"ל בכלל המתנבאים בסגנון זה, ונסתפק בזה. ועל כל פנים, אם באתי ללקט כל הסגולות שנמצאות בספרים, יכלה הזמן והמה לא יכלו, ורק רדינו מיערת הדבש איזה גרגרי סוכר שכן מועילים גם בזמן הזה ועליהם הוספתי מעט מעניות דעתי כמו שהתבקשתי על ידכם, ודון מיניה ליתר הדברים.

נקנח בפרפרת שהמתקתי בס"ד על המשנה באבות (ד יא), כל המקיים את התורה מעוני של הבנה וזכרון ואעפ"כ מוסיף ללמוד סופו לקיימה מעושר של הבנה וזכרון, כי עומדת לו זכות ההשתדלות ונחישותו שלא ויתר עליה, ולכן יקבל ס"ד להבין ולזכור, והיינו דכתיב "ושמתם את דברי אלה על לבבכם" למה לא כתיב בלבבכם? אלא ר"ל תניח על הלב עוד ועוד ד"ת, ובסוף מהכובד ההשתדלות יכנסו כולם בפנים לתוך לבך, כי שם מקומם כנזכר בזוהר לך לך (צה.) ובזוהר פנחס (רכד.) שהתורה מקומה בתוך לב האדם. וראה בזוהר פקודי (רל.) ובמ"מ (ח"ט דף קיח) שהזכרון שייך ללב, וק"ל. ודומה לביאור זה תמצא גם בהקדמת תיקוני הזוהר (ה.) ובמ"מ (ח"א דף סה-ו). וע"ע בתיקוני ז"ח (קיד.) ובמ"מ (ח"ד דף צד).

סוף דבר יתחזק האדם לעולם לא ייאש עצמו (ע' כיוצ"ב בליקוטי מוהר"ן תורה רעב) כי "לא בשמים היא" (דברים ל יב). וקרוי לזה בהקדמה לתיקונים (ה.) ובמ"מ (ח"א דף סה). והיי רצון שיתקיים בנו הכתוב "ומעיין מבית ה' יצא והשקה את נחל שיטים" (יואל ד יח), ורומז למעיין שיצא לעתיד לבוא שכל השותה מיימיו, מחכים בתורה כנזכר בזוהר שלח לך (קסה:) ובמ"מ (ח"ג דף קיג-ד). וע"ע בזוהר חדש (צה:) ובמ"מ (ח"ג דף שצז). ועמש"כ בחיבורי עמ"ס אבות על המשנה (א יא) חכמים הזהירו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום "מים הרעים הרעים". וע' זוהר ויקרא (יב:) ובמ"מ (ח"י דף קלו), וק"ל.

ביקרא דאורייתא וברכת הצלחה
מאיר אליהו

בכלל עבדי ה' וכו', ועוד הם סתומי הלב, כי אם היו מתבוננים היו מבינים כמה טובה כפולה ונחת גורמים לפני הבורא ב"ה בעסק הסוד, יותר מעסק פשטי התורה, והיו נותנים חלק לכל הענינים, כי חלק הסוד הוא ממש מחלק חובת הלבבות שאין לו שיעור כלל, עכ"ל. והו"ד גם במ"מ על ז"ח (ח"ד דף פח). וראה עוד בתיקוני הזוהר (תיקון ל דף עג): כמה החמיר במי שאינו לומד סודות התורה וגורם לתורה להיות יבשה, ונזק עצום גורם בעליונים עד שיורגש אותותיו בעולם הזה, ע"ש. והרב כסא מלך כתב שם, כי יעשה האדם בשעה אחת בלימוד קבלה מה שלא יעשה חודש ימים בלימוד פשטי התורה. והו"ד במ"מ (ח"ב דף תמו-ח). ובזוהר תרומה (קעו). המשיל משל למגדל חיטה שבא לעיר והביאו לפניו לחמים ועוגות ולא ידע שהכל נעשה מחיטה, והיה תמה ממה עשוי האוכל הערב הלוה, כן בנמשל הלומד פשטים לא יודע איזה עומק מבהיל וערב יש בפנים, ע"ש ובמ"מ (ח"ז דף תקצח). ודומה בזוהר בלק (רב). מה אילן זה יש בו שורשים וקליפות ומח וענפים ועלים ופרחים ופירות, כך ר"ת יש בהם פנים הרבה, ואי לאו (אין בו כל חלקי התורה), לאו איהו חכם בחכמתא, ע"ש ובמ"מ (ח"ג דף תקצא). ובז"ח (קט). איתא: זכאה מאן דאשתדל למנדע בההוא עולם דנשמתי תמן (אשרי המשתדל לדעת בענין העולם העליון), מאן דידע בה ואשתדל למנדע בה, לית ליה שיעורא לחכמתיה, ע"ש ובמ"מ (ח"ג דף תרכד). ובזוהר פקודי (רמז): שיבח את הלומד תורת הנסתר ועונשו של המסרב ללומדה. וע"ע בזוהר קדושים (פב): עה"פ "כבוד אלהים הסתר דבר" (משלי כה ב) לאילין דלא משתדלי בהאי כבוד הסתר דבר מנייהו, ע"ש ובזוהר אמור (קה) ובמ"מ (ח"א דף תרל). עוד במעלת לימוד הסוד עיין בזוהר בהר (קיב). ובמ"מ (ח"א דף תשט), ובזוהר יתרו (פג): ובמ"מ (ח"ו דף קצד), ובזוהר כי תצא (רעה: רעח: רעט: רפג). ובמ"מ (ח"ט"ו דף ריח, רסו, רעט, שמא), ובזוהר שמות (ב). עה"פ "והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע" (דניאל יב ג) ובמ"מ (ח"ה דף ג). וראה עוד במ"מ לתיקונים (ח"א דף ב. וח"ג דף קצג), ועוד שם בתיקון ל' (דף עג. ובמ"מ ח"ב דף תמו-ח). וע"ע בזוהר חדש (ע). ובמ"מ (ח"ב דף תקצט). ומזוהר בראשית (כח). ומפרשיו עולה כי כל הלומד סודות התורה עושה סעד וסמך לשכינה בגלות, ע"ש ובמ"מ (ח"א דף שנ) וע"ש במקדש מלך. ובהקדמת מהרש"ו לשער ההקדמות (דף ג ע"ד).

(ב) ולא ניתן להתקדם טרם נזכיר על קצה הקולמוס במעלת ספר הזוהר הקדוש, צא ולמד במעלתו מדברי אליהו לרשב"י בתיקונים (תיקון ו' דף כד). שא"ל וז"ל: כמה בני נשא לתתא יתפרנסון מהאי חיבורא דילך כד יתגלי לתתא בדרא בתראה בסוף יומיא ובגיניה "וקראתם דרור בארץ" (ויקרא כה י) ע"ש ובמ"מ (ח"א דף שע-א, ודף לט. ועמש"כ

בשם הכסא מלך והמקדש מלך). וע"ש עוד (תכ"א דף נג: ותס"ט דף קיב). ובמ"מ (ח"ב דף קסז וח"ג דף קעז-ח). ובזוהר נשא (קכד): כ' וז"ל: עתידים ישראל לטעום מעץ החיים שהוא ספר הזוהר ויצאו על ידו מהגלות ברחמים ויתקיים בהם הכתוב "ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר" (דברים לב), ע"ש ובמ"מ (ח"ב דף קיא). [ולענין ריבוי החכמה לעתיד היותר רחוק עיין זוהר תולדות (קלה. קמ): ובמ"מ (ח"ג דף קעת, ודף ר), וזוהר האזינו (רפט). ובמ"מ (ח"ט"ו דף תכא), וזוהר וירא (קיד). ובמ"מ (ח"ב דף תרטו), וזוהר ויקרא (כג). ובמ"מ (ח"י דף רסה)]. ובזוהר בהעלותך (קנג): איתא וז"ל: והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, אלו שמשתדלים בזוהר הזה, שהוא כמו תיבת נח, שנאספים בו שנים מעיר ושבעה מן המלכות, ולפעמים רק אחד מעיר ושנים ממשפחה וכו', ע"ש ובמ"מ (ח"ב דף תצו). ובזוהר וירא (קיה). כתב: כד יהא קריב ליומי משיחא אפילו הני רביי דעלמא זמינין לאשכחא רזין טמירין דחכמתא, ע"ש ובמ"מ (ח"ב דף תרנה ואילך). וע"ע בזוהר חדש (קיד. קיה). ובמ"מ (ח"ד דף כא, ודף קיד). והרמ"ק על זוהר חדש (קיט): כתב כי כל הדורות כשעוסקים בזוהר ע"י זה מעוררים כח הנשמות וכח הצדיקים עם כח משה שהשתתפו בחיבור זה, וע"י כך מבטלים כח החיצונים. והו"ד במ"מ (ח"ד דף קסג). וע"ע ברמ"ז על זוהר יתרו (סח). שהביא רמז שכל מי שלא מעיין בזוהר עתיד להתבייש באותו עולם. והו"ד במ"מ (ח"ו דף יג). ובביאורו לזוהר משפטים (ח"ו דף שפד) הוסיף רמז שכל מי שאינו לומד חלק הסוד אינו נקרא בעל תורה שלם. ובהקדמת המתוק מדבש לתיקוני הזוהר (ח"א דף כ) כתב בשם רבי משה ביבי ז"ל בשם ספר הקנה שכתב עה"פ "ושבתם וראיתם וכו' בין עובד אלהים לאשר לא עבדו" (מלאכי ג יח), "עובד אלהים" זה הלומד גם זוהר, "אשר לא עבדו" זה הלומד גמרא בלבד. וע"ש עוד (הקדמה יז) ובמ"מ (שם דף רסה-ו). ובשם הגדולים (מערכת גדולים ערך ר"א בעל הרוקח). ועיין באורך במעלת הלומד זוהר בהקדמת ספר סור מרע לגאון מהרצ"ה מזידיטשוב, ובספרו מעין גנים (פ"א אות ב) והו"ד במ"מ (ח"א דף לג-ד). ובשו"ת מאמר מרדכי אליהו (ח"א דף יב-ג). ובשו"ת ישכיל עבדי (יו"ד ח"ו סימן כח אות ו ואילך). וראה עוד בספר תורת העולה (ח"ב פ"א), שכתב כי גם דברי הזוהר ניתנו בסני, ע"ש. ומדוע לא התגלה לראשונים ספר הזוהר, עמש"כ רבינו יוסף חיים ז"ל בדעת ותבונה (פתיחה ראשונה דף ו ואילך).

(ג) והאמת תורה דרכה שהגם שמתוקה וערכה חכמה זו, והיא עיקר גדול להשלמת ידיעות האדם וחלקי נפשו, ועושה נחת גדול ליוצרו וככל הנ"ל, אכן הגן סגור והמעין חתום למי שאינו ראוי לה, ולא כל הרוצה להיכנס להיכל המלך יכנס, כי אין לבוא "אל שער המלך בלבוש שק" (אסתר ד

ב), ונכנס לגן כשלא הוזמן, וכדאיתא בחגיגה (יג.) אין מוסרין סתרי תורה אלא למי שיש בו חמישה דברים, "שר חמישים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש" (ישעיה ג ג), וביארו שם (יד.) "שר חמישים" בקי בחמישה חומשים וכו', "נשוא פנים" זה שנושאין פנים לדור בעבורו, "יועץ" שיודע לעבר שנים ולקבוע חודשים, "חכם חרשים" מחכים רבותיו וכשדורש כולם נעשים חרשים, "ונבון" זה המבין דבר מתוך דבר, ע"כ. ובחידושי למס' חגיגה הארכתי, ע"ש. וכעין זה בזהר חדש (כה.), אולם שם סתם וכתב: "תנינן מוסרים סתרי תורה לחברים הראויים לכך", ולא פירש. אך מצאתי שם (יא:) שביאר יותר וז"ל: אמר רבי יצחק, אין מגלין סתרי תורה, אלא לאדם חכם, וקורא ושונה, ותלמודו מתקיים בידו, והוא ירא שמים, ובקי בכל דבר, ואדם שאינו בענין זה וישאל על הסתרים והנעלמים שלמעלה, אמור לו ממה אתה שואל, שא נא ענין וראה, כי בראשית ברא אלהים וכו' ולא גילתה התורה יותר (ר"ל הדברים שנבראו קודם העולם הנזכרים בפסחים נד:). ע"ש שהאריך, ובמ"מ (ח"א דף שפח, ודף קעד ואילך). וראה בשו"ת יכן ובוועז (ח"א סימן קלה), שביאר לשונות הגמרא הנ"ל. ומי הראוי לבוא בסודם של דברים מצאתי בתיקוני זוהר (תיקון י"ח דף לג:): וז"ל: לאו כולהו עאלין לבי מלכא (אין לכולם זכות להיכנס לבית המלך), אלא אילין מארי דבייתא (רק בני ביתו של המלך רשאים), דאיתמר בהון "ילדים אשר אין בהם כל מוס" (דניאל א ד), (ר"ל צדיקים נקיים כמו ילדים אשר אין בהם חטא, ומפרש: לא בצלותהון (אין פגם בתפילתם, כי מתפללים לתיקון השכינה ולא לצורך עצמם), לא בנשמתהון (גם בנשמתם אין פגם, כי אין בהם עוונות שעשו איזה פגם או רושם בנשמתם), טובי מראה בכל עובדיהון (שכל מעשיהם טובים בלי פגם צד ופניה), ומשכילים בכל חכמה (היינו פשט), ושפירין למחזי (יפים למראה, כי מי שאין בו חטא שכינה סביבו מייפה אותו עמש"כ בחידושי למס' ברכות מח. ד"ה: בן שנה שאול), ויודעי דעת ומביני מדע, דידעין בחכמה ובתבונה ובדעת, דאין דורשין במעשה מרכבה אלא אם הוא חכם בחכמה ומבין בבניה ויודע בדעת וכו', ואינון צדיקים גמורים, ע"ש ובמ"מ (ח"א דף תקכא).

ד) ועין רואה שכן פסק הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פרק ד הלכה יג) וז"ל: ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרד"ס אלא מי שנתמלא כרסו לחם ובשר, ולחם ובשר זהו לידע ביאור האסור והמותר וכיוצ"ב משאר המצוות, ואע"פ שדברים אלו דבר קטון קראו אותם חכמים, שהרי אמרו חכמים דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטון הוויות דאביי ורבא, אעפ"כ ראויים הן להקדימן שהן מיישבין דעתו של אדם תחילה, ועוד שהן הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה לישוב העולם הזה כדי לנחול חיי עולם הבא, עכ"ל. ועוד

שם (פ"ב הי"ב) וז"ל: צוו חכמים הראשונים שלא לדרוש בדברים אלו אלא לאיש אחד בלבד והוא שיהיה חכם ומבין מדעתו ואח"כ מוסרים לו ראשי פרקים וכו', ע"ש. ואחריו הלך הרמ"א ביו"ד (סימן רמו ס"ד) וז"ל: ואין לאדם לטייל בפרד"ס אלא לאחר שמילא כרסו בשר ויין והוא לידע אסור והיתר ודיני המצוות. ע"ש. וכן כתב החיי אדם (כלל י אות יב) וז"ל: ואין לאדם ללמוד חכמת קבלה אלא עד שמלא כרסו בגמרא ובפוסקים, ויהיה ירא שמים גדול ויושב תמיד ועוסק בתורה, אבל בלא זה אסור. וכ"כ בכף החיים סופר (סימן קנה ס"ק יב) וז"ל: אסור ללמוד ספרי קבלה אם הוא ריק מלימוד בפוסקים וכו', ע"ש. ועיין עוד בשו"ת שמחת הרגל (ח"ז סימן מא). ובשו"ת שואל ונשאל ח"ה (יו"ד סימן קיח). ולא רק הפוסקים הזהירו בזה אלא גם המקובלים עצמם, זה יצא ראשונה הרמ"ק בספרו אור נערב (ח"א פ"ו) וז"ל: והנה הכת הטועה היא קצת מבני דורנו, שאין להם מבוא, לא במקרא ולא במשנה, והם עוסקים בחכמה זו, ואין ספק שהם טועים טעות גמורה מכמה טעמים וכו', ע"ש שפירטם באורך גדול אחד לאחד, וע"ש עוד (ריש פרק ג). וכ"כ מהר"ם פאפירש בספרו אור צדיק (סימן כב). ועמש"כ בריש עץ חיים (דף א סוף ע"ד). וע"ע בשער הגלגולים (הקדמה יא) ובהקדמה לשער המצוות, ובשומר אמונים קדמון (ויכוח א אות כט). ואנכי הרואה לידיד נפשי הרב המקובל אברהם מרדכי יצחקי שליט"א, מגזע תרשימים צאצא רבינו יוסף חיים זצ"ל, בספרו מאיר אור לי (בדף לז ועוד בדף מא) שישב היטב על מדוכה זו ואסף איש טהור כמה תנאים הכרחיים כדי ללמוד קבלה וסוד, ובלעדיהם העדרותו בשיעור טוב ממציאותו שם, ע"ש.

ה) "ודמע תדמע ותדר עיני דמעה" (ירמיה יג יז), ג' דמעות הללו למה? דמעה ראשונה על אותם המלמדים חכמה זאת, הקוראים עצמם "מקובלים" ואינם אלא "מבולבלים" בעצת היצר המתגבר עליהם בכל יום, והמרחק בינם לבין חכמה זו כרחוק מזרח ממערב. צא ולמד ממה שכתב הרמ"א בספר תורת עולה (ח"ג פ"ד) וזת"ד: הנה מיימי לא ראיתי בדור הזה ת"ח מקובל שיודע הדברים על בוריים, מצד הקבלה האמיתית, ויש רבים מההמון שקופצים ללמוד קבלה שהיא עבורם תאוה לעינים, ולמדים בזהר וברקאנטי ובספר שערי אורה, והגם שדבריהם סתומים וחתומים ואינם מובנים ע"פ האמת, מאחר שאין לנו מקובל מפי מקובל. ולא עוד אלא שענינו הרואות בעלי בתים שאינם יודעים בתורה מימינם לשמאלם ובחשכה יתהלכו, ואינם יודעים לפרש אפילו פרשה אחת עם פירוש רש"י, והם קופצים ללמוד קבלה, וזה משום שהדור יתום, ואיסתרא בלגינה קיש קיש קריא (ב"מ פה:), ועל דבר זה ידו כל הדוים. ויש שלמד בה מעט, ומתפאר בה ודורש בקבלה ברבים ועתיד ליתן את

הדין, ע"כ. ובשו"ת רב פעלים (סוד ישרים ח"ג סימן א) שלח לרב איזה אחד חכם בעיניו מכתב כולו אומר כבוד שהשתבח בעצמו שזכה ללמוד ספר עץ חיים חמש פעמים וחשב בדעתו הכושלת כי עתה עת האסף לקבץ תלמידים. והמשיל רבינו עבורו איזה משל לאדם שרוצה להיות רב חובל בים הגדול ולמד מלאכה זו רק מספינת צעצוע, ואחר המשל כתב ז"ל: כך אני קורא המשל הזה על מי שהוא חלש השכל בחלק הנגלה של תורתנו הקדושה והוא לומד דברי רבינו האר"י בעץ חיים ומבוא שערים וכו', ואינו מכיר ערכו אלא חושב עצמו שנעשה מקובל מוסמך וחושב שבלימודו זה נהירין ליה שבילין דרקינא כשבילי דנהר דעה וכו'. והדברים הקדושים נקראים "דברי קבלה" ואין אמיתותם מושגת לאדם אלא ע"י רב מוסמך שקיבל מרבו, כי אין הקולמוס מטיף דברים ברחבה כאשר יטיף הלשון מפה, והאר"י הרבה בזה, ע"ש וברך עליו ברכה אחרונה. וכעין זה מצאתי בערוך השולחן (רמו סט"ו) וז"ל: ולענין לימוד חכמת הקבלה אשרי מי שזוכה לה כי היא מאירת עינים להבין עומק התורה, אומנם צריך לזה קדושה וטהרה וזריזות ונקיות וידיעה גדולה בתלמוד וכו'. ורוב המתפרצים לעלות בלא עת קומטו בלא זמן כמו שכתבו חכמי האמת (ש"ך סק"ו), וחכמה זו ראוי ללמודה מאב לבן מפה לאוזן, אך עתה בעוה"ר אין לנו זה וכו', ע"ש. וע"ע בספר החסידים (סימן רצב). ומצאתי לרבינו הרש"ש זיע"א בנהר שלום (לג ע"ג) וז"ל: יען כי ראיתי כמה נזק יצא ממה שכתבו בזה המקובלים שקדמו, כי רבים חללים הפילו וחיללו כבוד ה' וכבוד התורה, ה' יכפר בעדם, ומהם יצאו אבות ומהאבות תולדות הריסת יסודי התורה. ופעם אחת הוכרחתי בעל כורחי לעיין בדף אחד וכמעט קרעתי כל בגדי לראות דברים אשר לא על ה'. גם בעיני יפלא איך כת"ר משגיחים על ספרי שאר המקובלים כגון ח"י ומ"ח וכיוצא שדיבריהם מעורבים ומיוסדים על שאר תלמידי הרב ז"ל אשר לא סמך ידו עליהם ואין ראוי לסמוך כי אם על דברי האר"י ותלמידו מהר"ח, עכ"ל (ובדפ"ח דף שלו). ומקצת מדבריו העתיק גם רבינו יוסף חיים ז"ל בדעת ותבונה (דף ד). ובשו"ת רב פעלים הנ"ל. ואם כזאת כתב הרש"ש על מקובלי דורו ודור שלפניו, מה נענה אחריו בדורנו זה? אשר כל הדיוט קופץ בראש לאמור אני אמלך, ולי נפתחו ארובות השמים ונגלו לי מראות אלהים, ואפילו ריח של תורה אין

בהם, וכל דיבורם כציפצופי עופות טמאים, ואין להם פניה וכוונה לשם שמים כלל, וכל מגמתם לקנות להם שם, וגם אבות אבותם אמרו "נבנה לנו עיר ונעשה לנו שם" (בראשית יא ד). שוב ראיתי גם לגאון חיד"א בדבש לפי (מערכה ק אות נב) שכ' בזה"ל: וצריך להיזהר ביותר בלימוד הקבלה, הן בתנאים שהתנו ללומד, והן שלא יאמר דבר שלא קיבל ואינו מפורש בכתבים אמיתיים של רבינו המהר"ח ז"ל, ע"כ. ועמש"כ עוד בספרו שם הגדולים (ערך האר"י). ובכף החיים סופר (סימן קנה ס"ק יב) כתב וז"ל: בחכמת הקבלה לא יוציא מפיו מה שלא שמע מאדם שראוי לסמוך עליו, ע"ש. וגם רשב"י עצמו הזהיר כיוצ"ב את תלמידיו בהקדמת הזוהר (ה). וז"ל: א"ר שמעון לחבריא, במטותא מנייכו דלא תפקון מפומייכו מלה דאורייתא דלא ידעתון ולא שמעתון מאילנא רברבא כדקא יאות, בגין דלא תהוון גרמין לההוא חטאה לקטלא אוכלוסין דבני נשא למגנא, פתחו כלהון ואמרו רחמנא לשזבן, ע"ש ובמ"מ (ח"א דף סה). ועמש"כ הרמ"ק לזוהר חיי שרה (קל): והובא במ"מ לשם. וע"ע בזוהר בא (מב): ובמ"מ (ח"ה דף תסה), ובזוהר שלח (קס). ובמ"מ (חי"ג דף מד). ובזוהר יתרו (פו). נשאל רבי חזקיה באיזה פסוק והשיב שלא שמע בזה ביאור שהרי כתיב "זאת התורה אשר שם משה" (דברים ד מד) ודרש "אשר שם משה" אתה רשאי לומר, דלא שם משה אי אתה רשאי לומר. וביאר שם במ"מ (ח"ו דף רכח) אסור לחדש שום הקדמה מדעתו, כי ראשי פרקים צריך מסירה וקבלה מרבו (כנזכר בחגיגה יג. מכאן ואילך מסרינן ראשי פרקים וכו'). אבל אם יש בידו הקדמות מרבו אשריו אם יחדש בתורה כפי שכלו, ע"כ. ע"ש עוד בזוהר יתרו (פז). שהאומר דבר שלא שמע מרבו עובר על "לא תעשה לך פסל וכל תמונה", והקב"ה עתיד להיפרע ממנו בעולם הבא, ויכרת מצרור החיים, ע"ש עוד ובמ"מ (ח"ו דף רל-ח). ובלשונותיו החריפים של הזוהר נגעתי לקמן (סימן לג), ע"ש. ובמעלת המחדש חידו"ת כבר הארכתי בהקדמה לספרי עה"ת, ע"ש. ועוד אזהרה קיבלנו מרבותינו עה"פ "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" (מלאכי ב ז), אם דומה הרב למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו, ואם לאו אל יבקשו (חגיגה טו: א), וכן פסק הרמב"ם הלכות ת"ת (פ"ד ה"א). והשו"ע (יו"ד סימן רמו ס"ח), וערוך השולחן (סימן רמו ס"ק כב).

א) וראיתי בספר "נחלת אבות" איזה גרגיר סוכר בביאור מאמר זה ואציין כאן בתוספת נופך מרובה: הנה ודאי הבדל יש בין מלאך לאדם, כי המלאך הוא "עומד" והאדם הוא "מהלך", וכדדרש הזוהר ואתחנן (רס). עה"פ "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה" (זכריה ג ז). וכן הוא בזוהר תרומה (קע). עה"פ "וכל צבא השמים עומדים עליו" (מ"א כב יט) ובמ"מ (ח"ו דף תקכו). וזה שאמרו אם דומה הרב למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו, ואם לאו אל יבקשו ר"ל אם תמצא רב שמוכן לתת מזמנו לאחרים וללמדם ולהורות להם דרך הישר והטוב - אז בזמן הזה הרי הוא "עומד", שהרי יכל להוסיף בלימוד הפרטי שלו, ואעפ"כ בהיותו מסייע לאחרים לכאורה מפסיד מזמנו והתקדמותו הפרטית, ובאותם זמנים הוא דומה למלאך - שעומד. וזה עתה הראו לי כי מקור חידוש זה הוא מבעל ההפלאה והו"ד בספר לוח ארו (דף ד. דפו"י. ובדפ"ח דף עמוד לה). ועמש"כ

וע"ע בשו"ת חתם סופר (סימן מא). ובזוהר נשא (קמא:) כתב עה"פ הנ"ל כי רק מי שיש בו חסידות נקרא "מלאך", ובמ"מ (ח"ב דף שצד). וע"ע בזוהר פנחס (רנג). ובמ"מ (ח"ד דף תקפז). נמצא כי רק אם הרב מתחסד תורה יבקשו מפיהו, ואלו השוטים אפילו עיקר הדין אינם מקיימים, ולא ימצא תלמיד אחד מני אלף שיהיה דוגמת ר"מ שרימון מצא תוכו אכל קליפתו זרק כנוצר בחגיגה שם, ובתקוני זוהר (תיקון כב דף טז:) ובמ"מ (ח"ב דף שפז). ועמ"ש"כ בלחם משנה (ת"ת ריש פ"ד). ומרן החיד"א בברכי יוסף (יו"ד סימן רמו סק"ט), העיר ממה שהרמב"ם עביד עובדא בנפשיה ולמד חכמות חיצוניות, וכתב גדול המורים הוא הריב"ש בתשובה (סוסי" מה) שהרמב"ם סמך על החילוק שבש"ס הא בגדול הא בקטן, ולכן בראש ספר המורה כתב הט אונך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי, דהוא קרא דדרש ר"מ, ומוכח שלא כתירוצ' הש"ך בשם מר אביו הגאון דס"ל להרמב"ם דר"מ הוא דס"ל הכי ואנן לא קי"ל כוותיה. והדרא קושיא לדוכתה, אמאי לא חילק הרמב"ם בין גדול לקטן, ואפשר דס"ל דהא דאמרינן הא בגדול הא בקטן, לאו דוקא, אלא צריך שיהיה גדול בחכמה ודעתו רחבה כר"מ אשר רוח ה' בו, ולא גדול וקטן בשנים. והרמב"ם שהיתה לו דעת שלמה ורוחב לב עביד עובדא בנפשיה, אך כיון שלא רבים יחכמו. ואם כה יאמר גדול שרי כל אחד ידמה בנפשו שהוא גדול וילכד בפח וכו'. ע"ש. ועיין לו עוד בספרו דברים אחרים (דף קצט ע"ד). והו"ד בשו"ת יביע אומר (ח"ז יו"ד סימן יט). והנה גם אם תאמר שניכר מאותם מלמדים ידע רב, אין לנו אלא מה שאמרו רבותינו בשבת (לא). אם יראת ה' היא אוצרו אין, אי לא לא, ע"כ. ועמ"ש"כ בחידושי עמ"ס יומא (עב:) בס"ד. וכל הפוסקים לדורותם החמירו שלא ללמוד מרבנים אשר הורע חזקת כשרותם וכמו שכתב בשו"ת קול מבשר (ח"ב סימן יז), ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן שלג), ובהליכות עולם (ח"ח עמ' שעד בהערה). ואותה תשובה ככתבה וכלשונה הובאה שוב גם בשו"ת יבי"א (ח"ז יו"ד סימן יט הנ"ל). וההולך אחרי מלמדים אלו, קורא אני עליו את הפסוק "וילכו אחרי ה' אשר לא יועילו ולא יצילו כי תהו המה" (ש"א יא כא).

ו) ודמעה שניה יש להוריד על אותם תלמידים, שחלקם מחזיקים בידם עבירות חמורות עד כריתות ומיתות ב"ד ועד בכלל, והללו באים להשתלם בחכמת הקבלה? אין לך גיחוך גדול מזה. והלומד ללא תשובה הרי נותן פרנסה

לקליפה כנוצר בתיקוני זוהר (תיקון כא דף נה). ובמ"מ (ח"ב דף קפז). וכבר הארכתי בזה במק"א בס"ד. וכל אלה חברו התחברו יחדיו אל עמק השדים ויבוא גם השטן להתייצב בתוכם, ובפרט שבחלק מהמקומות מתערבבים אנשים ונשים, והנפש היפה סולדת מהחשבה לבד, או לנו שככה עלתה בימינו, שאם בשעת אנינות חיישינן להרהור (ע' קידושין פ). ואין צ"ל בשעת אבלות (ע' סוכה נב), ויצה"ר שולט במה שענינו רואות (סוטה ח), והם דורשים לתת כבוד לכסיל ולזרוק אבן למרגמה, והמורם מהם כיוצא בהם, תלמידיהם המקולקלים אשר מעמידים אחריהם לכבוד ולתפארת עצמם, ועליהם כתיב "משורש נחש יצא צפע" (ישעיה יד כט), ומערבבים אנשים ונשים, בשר וחלב, צמר ופשתים, קבלה ודברי חול. וע' שו"ת ח"ס (סימן נב). ובזוהר חדש (קיד). כתב וז"ל: מאן דמגלא רזין לרשיעא, כאילו מגלה עריין באורייתא, ע"ש ובמ"מ (ח"ד דף יט). ובתיקונים (תיקון כב דף סג:) דרש על זה את הפסוק "ערות אביך וערות אמך לא תגלה" (ויקרא יח ז), ע"ש ובמ"מ (ח"ב דף דש). ובזוהר יתרו (פד). ובמ"מ (ח"ו דף קצט-ר). עוד באיסור ללמד תורה למי שאינו הגון ראה בז"ח (ט). ובמ"מ (ח"א דף קלו). ובפרט שיש מהם עמי ארצות גמורים, וכבר אמרו בפסחים (מט:) ששה דברים נאמרו בעמי הארץ וכו' "ואין מגלין להם סוד". ופרש"י שום דבר סתר מפני שהולך רכיל ומגלה, ע"כ. וראה בזוהר האזינו (רצה). עה"פ "לא תלך רכיל בעמך". והו"ד לקמן. וע"ע בהקדמת הזוהר (ה). ובמ"מ (ח"א דף סג-ה). ובזוהר וילך (רפד:) שם לימד ישעיה הנביא רק את "יראי החטא", ובמ"מ (חט"ו דף שנז-ח). ואפשר שזה הטעם שבכה הסבא בזוהר משפטים (צח. קב). כשאמר לעצמו "סבא סבא את אמרת מילין אלין ולא ידעת אי קוב"ה הכא ואי אילין דקיימי הכא זכאין למילין אילין". ע"ש. והיינו שהסתפק בחברים שעמדו מולו אם יראי חטא הם כדי לספר להם סודות התורה, ובמ"מ (ח"ו דף שע-א, וע"ע דף תטז-יז). וכיוצא בזוהר נח (סד). ובמ"מ (ח"ב דף נה). ואיתא בחולין (קלג). "כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם". ובסוף ספר תיקוני זוהר (דף קמא:) אמרו: כל המעמיד תלמיד שאינו הגון כאילו נטע אשרה אצל מזבח, ובמ"מ (ח"ג דף תקנא). ובסנהדרין (ז:) גרסו "דיין". וכן פסק הרמב"ם הלכות ת"ת (פ"ד ה"א) וז"ל: אין מלמדים תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשי או לתם, אבל אם היה הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב וכו'. וכל השונה לתלמיד שאינו הגון וכו'. עכ"ל. והעתיק לשונו מרן בשו"ע (יו"ד סימן רמו ס"ז).

לרמח בטה"ק עה"ת פרשת ויקרא עה"פ "זאת תורת האשם קודש קודשים הוא". אי נמי - איתא בזוהר נשא (קמא: הנ"ל) עה"פ הנ"ל כי מי שיש בו חסידות נקרא מלאך, ע"ש ובמ"מ (ח"ב דף שצד). ממילא איך אדע אם הרב דומה למלאך? הכוונה מי שמצוי בו חסידות ממנו תלמד תורה, וכנ"ל. ובחידושי למס' חגיגה שם כתבתי עוד כמה תירוצים בזה, ע"ש. ולביאורים נוספים ע' בזוהר פנחס (רנג. רכו:) ובמ"מ (ח"ד דף קצח, ודף תקפז).